

BECAUSE
FORESTS
MATTER

FOREST STEWARDSHIP COUNCIL

Związek Stowarzyszeń "Grupa Robocza FSC-Polska"

„Kryteria wyznaczania Lasów o szczególnych walorach przyrodniczych (High Conservation Value Forests) w Polsce”

Adaptacja do warunków Polski,
lipiec 2006

Spis treści

<i>Uwagi ogólne</i>	3
<i>Część I - Identyfikacja i delimitacja</i>	4
HCVF 1.1. - Obszary chronione	4
HCVF 1.2. - Ostoje zagrożonych i ginących gatunków	5
HCVF 1.3. - Ostoje gatunków endemicznych	6
HCVF 1.4 - Obszary sezonowych koncentracji cennych gatunków	6
HCVF 2. - Kompleksy leśne odgrywające znaczącą w krajobrazie, w skali krajowej, makroregionalnej lub globalnej	6
HCVF 3. - Rzadkie, ginące lub zagrożone ekosystemy	6
HCVF 4.1. - Lasy wodochronne	7
HCVF 4.2. - Lasy glebochronne	8
HCVF 4.3. - Lasy chroniące przed pożarem	9
HCVF 5 - Lasy zaspokajające fundamentalne potrzeby lokalnej społeczności	9
HCVF 6 - Lasy kluczowe dla tożsamości kulturowej lokalnych społeczności	9
<i>Część II - Gospodarowanie w HCVF</i>	11
HCVF 1.1.a	12
HCVF 1.1.b	12
HCVF 1.2	13
HCVF 1.3.	13
HCVF 1.4.	13
HCVF 2	13
HCVF 3a	14
HCVF 3b	14
HCVF 4.1.	14
HCVF 4.2.	14
HCVF 6	15

Uwagi ogólne

Poniższa propozycja jest adaptacją podręcznika "*Identifying and managing High Conservation Values Forests: a guide for forest managers*" (*Proforest*) do warunków polskich - bazującą na założeniu, że wyznaczenie HCVF musi opierać się na takich danych, jakie są w Polsce dostępne lub wkrótce powinny być dostępne, a przy tym w miarę możliwości powinno być zharmonizowane z innymi, stosowanymi w Polsce procedurami:

- wyznaczaniem lasów ochronnych;
- tworzeniem form ochrony przyrody i planowaniem ich ochrony;

Dokument ten został zatwierdzony uchwałą Walnego Zebrania członków Związku Stowarzyszeń „Grupa Robocza FSC-Polska”. Służyć ma ona pomocą w interpretacji i implementacji brzmienia Zasady 9 "Zasad, Kryteriów i Wskaźników Dobrej Gospodarki Leśnej" przez podmioty poddające się certyfikacji FSC oraz grupy audytorów w tym systemie.

Część I - Identyfikacja i delimitacja

Nakładanie się kategorii HCVF

Każda z podanych poniżej kategorii HCVF prowadzi do delimitacji obszarów, które mogą (i zwykle będą) nakładać się na siebie. W ramach jednego kompleksu leśnego nie będzie więc spójnych, niezależnych obszarów HCVF, ale raczej sieć częściowo nakładających się na siebie obszarów z różnych kategorii HCVF. Na etapie identyfikacji i delimitacji żadnej z kategorii nie należy uważać za "nadrzędną" - godzenie wymagań poszczególnych kategorii następuje na etapie planowania gospodarki (zob. część II). Jedno wydzielenie leśne może mieć podwójną, potrójną, a nawet cztero- lub pięciokrotną desygnację jako HCVF w różnych kategoriach.

Proponuje się następujące kryteria szczegółowe zastosowania poszczególnych kategorii HCVF w Polsce:

HCVF 1 Lasy posiadające globalne, regionalne lub narodowe znaczenie pod względem koncentracji wartości biologicznych.

HCVF 1.1. - Obszary chronione

Należą tu:

1.1.a) lasy w rezerwach przyrody oraz lasy w parkach narodowych (są to lasy przeznaczone wyłącznie do ochrony przyrody, bez kompromisu z potrzebami gospodarki) z wyłączeniem lasów w strefie ochrony krajobrazowej;

1.1.b) lasy w parkach krajobrazowych oraz w strefach "ochrony krajobrazowej" parków narodowych i rezerwatów przyrody (są to lasy w których celem jest zachowanie wartości przyrodniczych, historycznych i kulturowych oraz walorów krajobrazowych w warunkach racjonalnej gospodarki).

Oczekiwane sposoby zagospodarowania lasów kategorii 1.1.a i 1.1.b są różne - odpowiednio do różnych celów tych form ochrony.

Z kategorii tej należy wyłączyć lasy w obszarach chronionego krajobrazu - ta forma ochrony przyrody, zgodnie z jej założeniami, nie wpływa w ogóle na gospodarkę leśną.

Do kategorii tej nie należy także automatycznie zaliczać wszystkich lasów w obszarach Natura 2000. Obszar Natura 2000 jest specyficzną formą ochrony przyrody, w której ochronie podlega nie cały teren w granicach obszaru, ale tylko określone siedliska przyrodnicze, siedliska określonych gatunków i same gatunki. Jako "wartości" należy więc identyfikować występowanie odpowiednich gatunków i siedlisk przyrodniczych (w kategoriach 1.2., 2.3), a nie sam fakt objęcia lasu granicą obszaru Natura 2000.

Uwaga - klasyfikacja form ochrony wg kategorii IUCN nie może być bezpośrednio powiązana z tym kryterium. Kategorie te odnoszą się bowiem do form ochrony jako całości, a lasy często są tylko częścią parku narodowego lub krajobrazowego. Mimo że np. Wigierski lub Ojcowski Park Narodowy jako całość jest zaliczany do kategorii V, to lasy w tych parkach - gdyby rozpatrywać je oddzielnie - spełniałyby kryteria kategorii II lub I (rezerваты ścisłe). W wielu innych parkach narodowych - jako całość należących do kategorii II - można znaleźć lasy odpowiadające raczej definicji kategorii IV (las podlegające przebudowie lub innego typu czynnym działaniom ochronnym).

Proponowane praktyczne kryterium kategorii HCVF 1.1. w Polsce:

Fragment lasu specjalnie przeznaczony do ochrony walorów przyrodniczych bez kompromisu z potrzebami gospodarki, bądź wyłącznie (1.1.a) bądź w warunkach kompromisu między tą ochroną, a gospodarką (1.1.b).

HCVF 1.2. - Ostoje zagrożonych i ginących gatunków

Praktycznym wskaźnikiem jest istotne znaczenie obszaru dla zachowania krajowych lub regionalnych zasobów przynajmniej jednego gatunku spośród gatunków ujętych na Czerwonej Liście (liście gatunków ginących i zagrożonych), w załączniku II lub IV Dyrektywy Siedliskowej lub w załączniku I Dyrektywy Ptasiej.

"Istotne znaczenie dla zachowania zasobów" należy rozumieć analogicznie do odpowiedniego kryterium wyznaczania sieci Natura 2000. W idealnej sytuacji należałoby podejść do zagadnienia "z punktu widzenia poszczególnych gatunków" - wyznaczając w skali kraju i regionu miejsca, które są kluczowe dla ich zachowania, a następnie desygnując je jako HCVF. Nie liczą się pojedyncze, przypadkowe stwierdzenia np. migrujących osobników, ani populacje nie mające znaczenia dla przetrwania gatunku. Natomiast przez "zachowanie zasobów gatunku" należy rozumieć nie tylko zachowanie liczby osobników, ale także zachowanie ich zmienności oraz rozmieszczenia geograficznego.

"Czerwona Lista" powinna oznaczać europejską, krajową lub regionalną listę gatunków ginących i zagrożonych (opracowanie zawierające kategorie zagrożenia poszczególnych gatunków). Jako "podstawę" należy przyjąć listę krajową (istnieje dla wszystkich grup roślin, grzybów i zwierząt), jednak jeżeli istnieją listy regionalne (np. w wielu regionach dla roślin) to ujęte na nich gatunki również należy uwzględniać. Nie należy zastępować Czerwonej Listy "Czerwoną Księgą" - czerwone księgi to opracowania popularnonaukowe, zawierające tylko wybór gatunków z listy zagrożonych.

Rozszerzenie o gatunki z załączników Dyrektyw europejskich ma znaczenie praktyczne - umożliwia "harmonizację" HCVF z siecią Natura 2000 oraz z wdrożeniem Art. 12 Dyrektywy Siedliskowej. Załączniki Dyrektyw należy traktować jako swego rodzaju "czerwoną listę" gatunków uznanych za zagrożone i wymagające ochrony w całej Europie.

Natomiast nie jest celowe zaliczanie tu wszystkich ostoi gatunków chronionych w Polsce - powodowałoby to włączenie tu np. ostoi kruszyny, trzmieli, biegaczy, sikorek itp. - a w rezultacie zbytne rozszerzenie zakresu stosowania tej kategorii i w konsekwencji jej "dewaluację".

Wskazaniem byłoby opracowanie na dalszym etapie prac i samego procesu certyfikacji FSC eksperckiej konkretnej listy gatunków, które w polskich uwarunkowaniach powinny być uwzględniane. Będzie to kompilacja czerwonych list, list „naturowych”, list gatunków chronionych i innych tego typu opracowań, ale już przykrojona do naszych warunków przyrodniczych

Przy szacowaniu rangi walorów należy uwzględnić współwystępowanie poszczególnych gatunków (ostoja całej grupy ginących gatunków powinna być uważana za walor większy niż suma ostoi każdego z tych gatunków z osobna; znaczenie ma także "efekt synergii" - np. występowanie całych powiązanych ekologicznie zespołów zagrożonych gatunków).

Delimitacja HCVF 1.2. powinna uwzględniać biologię danego gatunku(ów) - obejmować całą jego "przestrzeń życiową" lub cały kluczowy element tej przestrzeni. W przypadku różnych gatunków będą to różne powierzchnie. Uwaga - w przypadku gatunków zależnych raczej od całego krajobrazu leśnego, niż od poszczególnych ekosystemów (np. wilk, żubr, niektóre ptaki) należy do całego kompleksu leśnego stosować kategorię HCVF 2, choć jako HCVF 1.2 mogą być wyznaczane miejsca "szczególnie ważne" (miejsca rozrodu wilka i rysia, główne miejsca żerowania żubra, strefy ochrony gniazd ptaków drapieżnych).

Uwaga, w Polsce wyznaczonych IBA i większości IPA nie należy bezpośrednio uznawać automatycznie za HCVF - są to z reguły zbyt duże obszary i tylko ich części są istotne z punktu widzenia ochrony zagrożonych gatunków. Nie dotyczy to małych obszarów, które powinny być automatycznie uznane za HCVF. Natomiast strefy ochronne wokół stanowisk zwierząt, roślin lub grzybów chronionych powinny być automatycznie uznane za HCVF w tej kategorii.

Ostoje i stanowiska gatunków będących przedmiotami ochrony w obszarach Natura 2000 automatycznie są HCVF 1.2 (wyznaczenie obszaru Natura 2000 dla ochrony tego gatunku oznacza automatyczne uznanie, że jego lokalne ostoje i stanowiska są ważne dla zachowania krajowych zasobów).

Proponowane praktyczne kryterium kategorii HCVF 1.2. w Polsce:

Fragment lasu znaczący dla zachowania krajowych lub regionalnych populacji gatunków ujętych na krajowej lub regionalnej Czerwonej Liście lub gatunków "znaczenia europejskiego", uwzględnionych na liście polskich HCVF.

HCVF 1.3. - Ostoje gatunków endemicznych

Kategoria prawdopodobnie nie ma istotnego znaczenia w lasach Polski. W Polsce nie występuje wiele endemitów, a te które występują, związane są raczej z ekosystemami nieleśnymi. Polskie "centra endemizmu" lub subendemizmu są uznane za parki narodowe i raczej nie ma mowy o prowadzeniu w nich gospodarki leśnej.

Kategoria ta może w wyjątkowych przypadkach mieć zastosowanie do ostoi endemitów wyróżnianych na poziomie podgatunkowym (jeżyna kępnieńska, jeżyna mosińska) - takie przypadki należy rozpatrywać indywidualnie, w skali Polski będą one bardzo rzadkie.

HCVF 1.4 - Obszary sezonowych koncentracji cennych gatunków

W warunkach przyrodniczych Polski lasy nie są obszarami sezonowych koncentracji cennych gatunków (odmiennie niż np. obszary wodno-błotne). Kategoria nie ma zastosowania w lasach Polski.

HCVF 2. - Kompleksy leśne odgrywające znaczącą w krajobrazie, w skali krajowej, makroregionalnej lub globalnej

W warunkach Polski kategoria ta obejmuje duże (kilkadziesiąt tysięcy ha) kompleksy leśne ważne dla różnorodności biologicznej w skali krajobrazu - a więc różnego rodzaju "puszcze". Mimo że mają one różny stopień naturalności (od Białowieskiej, Karpackiej i Romińskiej po Notecką), to jednak wszystkie mieszczą się przynajmniej w pojęciu "lasu półnaturalnego" i są bardzo znaczącymi ostojami gatunków leśnych w krajobrazie.

Nie mamy natomiast do czynienia w Polsce ze znaczącą (kluczową) rolą jaką kompleksy leśne odgrywałyby w krajobrazach innego typu.

Dobrym potwierdzeniem "roli w krajobrazie" jest przy tym spełnianie przez kompleks leśny roli znaczącej ostoi gatunków wyraźnie związanych z krajobrazem leśnym. Bardzo dobrymi indykatorami są przy tym ptaki, a także duże ssaki związane z obszarami leśnymi (np. wilk, ryś). Ponieważ dla tych gatunków wykonano w skali Polski "waloryzację" poszczególnych kompleksów leśnych (w ramach prac nad wyznaczeniem Międzynarodowych Ostoi Ptaków IBA oraz obszarów Natura 2000), dobrym praktycznym kryterium wyznaczania lasów HCVF 2 w Polsce wydaje się:

Kompleks leśny o powierzchni conajmniej 10 tys. ha, desygnowany jako Międzynarodowa Ostoja Ptaków ze względu na gatunki ptaków krajobrazu leśnego, jako Międzynarodowa Ostoja Roślin ze względu na florę leśną lub jako potencjalny Obszar o Znaczeniu Wspólnotowym ze względu na zwierzęta typowe dla krajobrazu leśnego (np. niedźwiedź, wilk, ryś, żubr).

Należy tu jednak podkreślić, że zaliczenie danego obszaru leśnego jako IBA nie musi oznaczać zmiany dotychczasowego sposobu użytkowania, o ile nie stanowi on zagrożenia dla gatunków kwalifikujących - co powinni oceniać specjaliści. W praktyce najważniejszą konsekwencją dla tych lasów mogłoby okazać się zakaz prowadzenia wycięcia w okresie lęgowym (od kwietnia do końca czerwca),

HCVF 3. – Obszary obejmujące rzadkie, ginące lub zagrożone ekosystemy

Lista "rzadkich ginących lub zagrożonych ekosystemów leśnych" w warunkach przyrodniczych Polski może być przyjęta w formie tożsamej z listą siedlisk z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej UE. Rozwiązanie takie dość dobrze odzwierciedla status poszczególnych typów ekosystemów

leśnych. Jednocześnie sprzyja "harmonizacji" między HCWF a siecią Natura 2000 i wykorzystaniu istniejących danych lub danych które wkrótce będą musiały być zebrane.

Pomocne we wstępnej selekcji może być opracowanie: *Paweł Pawlaczyk, Jacek Herbich, Jan Holeksa, Jerzy Szwagrzyk, Krzysztof Świerkosz 2003 (mscr) - Rozpoznawanie siedlisk przyrodniczych na podstawie danych opisu taksacyjnego lasu*

Amerykańskie kryteria ekosystemów "ginących" i "zagrożonych" nie mogą być bezpośrednio przeniesione do warunków polskich (choćby z braku odpowiednich danych ilościowych). Zasadne jest jednak wyróżnienie w ramach kategorii HCWF 3 dwóch podkategorii (por. sugestie dotyczące gospodarowania!):

HCWF 3.1. - ekosystemy skrajnie rzadkie i ginące, marginalne z punktu widzenia gospodarki leśnej - buczyny storczykowe, świetliste dąbrowy, lasy zboczowe, bory, brzeziny i świerczyny bagiennie;

HCWF 3.2. - ekosystemy rzadkie i zagrożone w skali Europy (ujęte w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej, lecz w Polsce pospolitsze i występujące wielkoobszarowo, stanowiące ważne obszary gospodarki leśnej - grądy, buczyny, jedliny, łągi, świerowe bory górnoreglowe, dolnoreglowe bory jodłowo-świerkowe;

Do kategorii HCWF3 należy zaliczać lasy wyżej wymienionych typów znajdujące się w dobrym lub doskonałym stanie ochrony, o "reprezentatywności" conajmniej A lub B wg kryteriów Natura 2000.

Uwaga, do kategorii HCWF3 należy zaliczać nie tylko ekosystemy występujące w obszarach Natura 2000 (i tym samym formalnie chronione), ale i ekosystemy wyżej wymienionych typów poza tymi obszarami (ich wskazanie będzie zarazem weryfikacją prawidłowości wyznaczenia obszarów Natura 2000).

"Reprezentatywność" wg kryteriów przyjętych dla sieci Natura 2000; dla leśnych siedlisk przyrodniczych:

A. Doskonała - Ekosystemy z typową (zob. niżej) fitocenozą i charakteryzujące się strukturą zbliżoną do naturalnej, długą historią bez ingerencji człowieka, występowaniem gatunków - indikatorów naturalności, np. antropofobnych gatunków owadów.

B. Dobra - Ekosystemy wyróżniane przez typowe fitocenozy, w których trudno znaleźć wyraźne przejawy degeneracji. "Typowość" powinna uwzględniać bardzo dużą naturalną zmienność; w tym także zmienność o charakterze dynamicznym.

C. Znacząca - Tu fitocenozy właściwe co do typu (dające się zaliczyć do szeroko ujmowanego, odpowiedniego zespołu), ale wykazujące objawy degeneracji, np. spinetyzowany grąd, buczyna, zneofityzowany grąd.

D. Nieznacząca - Degeneracja wykracza poza skalę degeneracji fitocenozy; leśne zbiorowiska zastępcze.

HCVF 4 – Lasy pełniące funkcje w sytuacjach krytycznych

HCVF 4.1. - Lasy wodochronne

Są to lasy chroniące zasoby wód powierzchniowych i podziemnych na siedliskach wilgotnych i bagiennych, oraz lasy położone na terenach okresowo zalewanych wzdłuż rzek, potoków i zbiorników wodnych. Należy tu zwłaszcza uwzględnić lasy tworzące wyraźne ciągi i pełniące przez to funkcję potencjalnych korytarzy ekologicznych (jakiegokolwiek działania mogące zagrozić ciągłości takich korytarzy powinny zawnoczu podlegać ocenie) oraz lasy, których obecność jest kluczowa dla przetrwania pewnych gatunków (np. gatunków ryb, które wymagają ocienionych koryt rzek ze względu na temperaturę). Proponuje się przyjęcie tu zasad już funkcjonujących - kryteriów według *Rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25 sierpnia 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu uznawania lasów za ochronne oraz szczegółowych zasad prowadzenia w nich gospodarki leśnej* - i uznawanie za HCVF 4.1 lasów:

a)u źródeł rzek i potoków,

b) wzdłuż rzek, potoków, kanałów, jezior i innych zbiorników wodnych, uznanych za żeglowne i spławne, a także nie uznanych za żeglowne i spławne, wyodrębniane w zależności od ich położenia i charakteru, przy uwzględnieniu, że obejmują:

-w górach - lasy położone między brzegami wód i najbliższymi liniami naturalnymi w terenie,

-na nizinach - lasy położone na terenach zalewowych podczas średniej wysokości wody, wokół zbiorników wodnych lasy położone między brzegiem danego zbiornika a najbliższą linią naturalną w terenie okalającą zbiornik,

c) na obszarach ochronnych zbiorników wód podziemnych oraz w granicach stref ochronnych ujęć i źródeł wody, wyznaczonych zgodnie z przepisami prawa wodnego,

d) na siedliskach wilgotnych i bagiennych¹.

Uwaga, nie będzie to oznaczało "automatycznego" przeniesienia sieci istniejących lasów wodochronnych do HCWF, ponieważ nie wszystkie lasy spełniające w/w kryteria są w rzeczywistości wyznaczone jako wodochronne (np. na skutek protestów gmin). Wskazanie HCWF powinno bazować wyłącznie na kryterium merytorycznym - tj. być identyczne z "idealną siecią" lasów wodochronnych wg kryteriów z cytowanego wyżej rozporządzenia Ministra.

HCWF 4.2. - Lasy glebochronne

Proponuje się przyjęcie tu zasad już funkcjonujących - kryteriów według *Rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25 sierpnia 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu uznawania lasów za ochronne oraz szczegółowych zasad prowadzenia w nich gospodarki leśnej* - i uznawanie za HCWF 4.2 lasów:

a) na wydmach nadmorskich i klifach oraz na terenach bezpośrednio do nich przyległych w pasie nadbrzeżnym,

b) na wydmach śródlądowych, obejmujących obszary piasków wydmywych wykazujących, po odsłonięciu, skłonność do przemieszczania się, oraz na terenach bezpośrednio do nich przylegających,

c) na stromych i urwistych zboczach górskich, obejmujące, w zależności od wystawy, stoki o średnim nachyleniu:

-ponad 20° na zboczach o wystawie południowej, południowo-zachodniej i zachodniej na glebach płytkich do 25 cm głębokości, a przy większej głębokości gleby - ponad 25°,

-ponad 30° na zboczach o wystawie północnej, północno-zachodniej, północno-wschodniej i wschodniej na glebach płytkich do 25 cm głębokości, a przy większej głębokości - ponad 35°,

d) na terenach podatnych na usuwiska lub na terenach o rzeźbie schodkowej z pęknięciami prostopadłymi do linii spadu - przy stokach o przeważającym nachyleniu ponad 20°,

e) na stromych zboczach jarów, wąwozów i wzgórz o przeważającym nachyleniu ponad 20° przy glebach luźnych i ponad 35° przy glebach zwięzłych, przy czym granica lasu ochronnego powinna przebiegać w odległości 30-50 metrów od krawędzi zbocza,

f) w strefie górnej granicy lasów,

Uwaga, nie będzie to oznaczało "automatycznego" przeniesienia sieci istniejących lasów glebochronnych do HCWF, ponieważ nie wszystkie lasy spełniające w/w kryteria są w rzeczywistości wyznaczone jako glebochronne (np. na skutek protestów gmin). Wskazanie HCWF powinno bazować wyłącznie na kryterium merytorycznym - tj. być identyczne z "idealną siecią" lasów glebochronnych wg kryteriów z cytowanego wyżej rozporządzenia Ministra

¹ do "siedlisk bagiennych" w rozumieniu tego kryterium zalicza się oczywiście również siedlisko Ol.

HCVF 4.3. - Lasy chroniące przed pożarem

Wielkoobszarowe pożary lasów nie są typowe i nie występują na obszarze Polski, więc nie ma potrzeby ustanawiania takiej kategorii ochronnej. Kategorie nie ma zastosowania w warunkach Polski.

HCVF 5 - Lasy zaspokajające fundamentalne potrzeby lokalnej społeczności

Za fundamentalne potrzeby uważa się „być albo nie być” lokalnej społeczności, więc dotyczy to tylko ludności rdzennej, żyjącej na obszarach lasów i utrzymującej się WYŁĄCZNIE dzięki nim (ze zbieractwa, łowiectwa). Można zastanawiać się nad indywidualnymi przypadkami, np. mieszkańców okolic Puszczy Białowieskiej, z których większość żyje dzięki Puszczy i turystyce, ale taka interpretacja byłaby precedensem. Kategorie nie ma zastosowania w warunkach Polski (potrzeby lokalnych społeczności, które zaspokaja las w warunkach Polski nie są "fundamentalne").

HCVF 6 - Lasy kluczowe dla tożsamości kulturowej lokalnych społeczności

Jedynym możliwym do przyjęcia kryterium jest opinia lokalnej społeczności - wyrażana w wypowiedziach, artykułach, wystąpieniach, petycjach, bądź rozpoznana metodami komunikacji społecznej. Ta kategoria powinna być ustalana w porozumieniu z lokalnymi władzami na poziomie gmin; należy w toku certyfikacji stworzyć kwestionariusz, który będzie rozsyłany do gmin, a na miejscu wykładany do konsultacji z lokalną społecznością. Jeżeli gminy wskażą obszary leśne, które do tej kategorii powinny należeć, wraz z uzasadnieniem, obszary te będą desygnowane jako HCVF.

Zestawienie propozycji definicji dla poszczególnych kategorii szczególnych wartości lasów.

Kategoria HCVF	Komponent	Sugerowana definicja
1. Tereny leśne mające globalne, regionalne lub narodowe znaczenie pod względem koncentracji różnorodnych wartości biologicznych (np. endemizm, gatunki zagrożone wyginięciem, rzadkie, refugia)	1.1. Obszary chronione 1.1.1 Obszary chronione w rezerwatach i parkach narodowych 1.1.2 Obszary chronione w parkach krajobrazowych	Fragment lasu specjalnie przeznaczony do ochrony walorów przyrodniczych bez kompromisu z potrzebami gospodarki (1.1.1), bądź w warunkach kompromisu między tą ochroną, a gospodarką (1.1.2).
	1.2. Ostoje zagrożonych i ginących gatunków	Fragment lasu znaczący dla zachowania krajowych lub regionalnych populacji gatunków ujętych na krajowej lub regionalnej Czerwonej Liście lub gatunków "znaczenia europejskiego", uwzględnionych na liście polskich HCVF.
	1.3. Ostoje gatunków endemicznych	BRAK DEFINICJI z uwagi na prawdopodobny brak endemitów na terenie lasów Polski.
	1.4. Obszary sezonowych koncentracji cennych gatunków	BRAK DEFINICJI z uwagi na brak koncentracji cennych gatunków na terenie lasów Polski.
2. Tereny leśne posiadające globalnie, regionalnie lub narodowe znaczenie krajobrazowe stanowiące miejsce występowania jednej lub kilku populacji rodzimych gatunków w naturalnym zagęszczeniu i liczebności	2.1. Kompleksy leśne odgrywające znaczącą w krajobrazie, w skali krajowej, makroregionalnej lub globalnej	Kompleks leśny o powierzchni co najmniej 10 tys. ha, desygnowany jako Międzynarodowa Ostoja Ptaków ze względu na gatunki ptaków krajobrazu leśnego, jako Międzynarodowa Ostoja Roślin ze względu na florę leśną lub jako potencjalny Obszar o Znaczeniu Wspólnotowym ze względu na zwierzęta typowe dla krajobrazu leśnego (np. niedźwiedź, wilk, ryś, żubr).
3. Lasy zawierające rzadkie, zagrożone lub ginące ekosystemy	3.1. Ekosystemy skrajnie rzadkie i ginące, marginalne z punktu widzenia gospodarki leśnej	Ekosystemy skrajnie rzadkie i ginące: buczyny storczykowe, świetliste dąbrowy, lasy zboczowe, bory, brzeziny i świerczyny bagienne.
	3.2. Ekosystemy rzadkie i zagrożone w skali Europy	Ekosystemy ujęte w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej, lecz w Polsce pospolitsze i występujące wielkoobszarowo, stanowiące ważne obszary gospodarki leśnej - grądy, buczyny, jedliny, łęgi, świerowe bory górnoreglowe, dolnoreglowe bory jodłowo-świerkowe.
4. Lasy spełniające funkcje w sytuacjach krytycznych (np. ochrona przeciwpowodziowa, powstrzymanie erozji).	4.1. Lasy wodochronne	Lasy: a)u źródlisk rzek i potoków, b)wzdłuż rzek, potoków, kanałów, jezior i innych zbiorników wodnych, uznanych za żeglowne i spławne, a także nie uznanych za żeglowne i spławne, wyodrębniane w zależności od ich położenia i charakteru, przy uwzględnieniu, że obejmują: -w górach - lasy położone między brzegami wód i najbliższymi liniami naturalnymi w terenie, -na nizinach - lasy położone na terenach zalewowych podczas średniej wysokości wody, wokół zbiorników wodnych lasy położone

Kategoria HCVF	Komponent	Sugerowana definicja
		między brzegiem danego zbiornika a najbliższą linią naturalną w terenie okalającą zbiornik, c)na obszarach ochronnych zbiorników wód podziemnych oraz w granicach stref ochronnych ujęć i źródeł wody, wyznaczonych zgodnie z przepisami prawa wodnego, d)na siedliskach wilgotnych i bagiennych .
	4.2. Lasy glebochronne	Lasy: a)na wydmach nadmorskich i klifach oraz na terenach bezpośrednio do nich przyległych w pasie nadbrzeżnym, b)na wydmach śródlądowych, obejmujących obszary piasków wydmowych wykazujących, po odsłonięciu, skłonność do przemieszczania się, oraz na terenach bezpośrednio do nich przylegających, c)na stromych i urwistych zboczach górskich, obejmujące, w zależności od wystawy, stoki o średnim nachyleniu: -ponad 20° na zboczach o wystawie południowej, południowo-zachodniej i zachodniej na glebach płytkich do 25 cm głębokości, a przy większej głębokości gleby - ponad 25°, -ponad 30° na zboczach o wystawie północnej, północno-zachodniej, północno-wschodniej i wschodniej na glebach płytkich do 25 cm głębokości, a przy większej głębokości - ponad 35°, d)na terenach podatnych na usuwiska lub na terenach o rzeźbie schodkowej z pęknięciami prostopadłymi do linii spadu - przy stokach o przeważającym nachyleniu ponad 20°, e)na stromych zboczach jarów, wąwozów i wzgórz o przeważającym nachyleniu ponad 20° przy glebach luźnych i ponad 35° przy glebach zwięzłych, przy czym granica lasu ochronnego powinna przebiegać w odległości 30-50 metrów od krawędzi zbocza, f)w strefie górnej granicy lasów,
	4.3. Lasy chroniące przed pożarem	Kategoria nie ma zastosowania w warunkach Polski
5. Lasy o fundamentalnym znaczeniu dla podstawowych potrzeb społeczności lokalnych (np. wyżywienie, wypoczynek, zdrowie, egzystencja).	5.1. Lasy zaspokajające fundamentalne potrzeby lokalnej społeczności	Kategoria nie ma zastosowania w warunkach Polski (potrzeby lokalnych społeczności, które zaspokajają las w warunkach Polski nie są "fundamentalne").
6. Lasy o szczególnym znaczeniu dla tradycyjnej tożsamości kulturowej (tereny ważne kulturalnie, przyrodniczo, ekonomicznie lub religijnie dla społeczności lokalnych).	6.1 Lasy kluczowe dla tożsamości kulturowej lokalnych społeczności	Kategoria ustalana lokalnie na podstawie odrębnych procedur w ramach procesu certyfikacji.

Część II - Gospodarowanie w HCVF

Zasady gospodarowania w przypadku nakładających się kategorii HCVF

Zasady gospodarowania w lesie mającym wielokrotną kwalifikację jako HCVF powinny być sumą

zasad dotyczących odpowiednich kategorii HCWF. Gdy jest to niemożliwe (np. postulaty są sprzeczne) to sprzeczności powinny być rozstrzygnięte z uwzględnieniem następujących zasad:

- potrzeby kategorii HCV mniej pospolitej w całym kompleksie leśnym mają priorytet przed potrzebami kategorii bardziej pospolitej (np. potrzeby ochrony rezerwatu przyrody mają priorytet przed potrzebami ochrony funkcji wodochronnej lasu);
- potrzeby mniejszego obszaru HCWF zawierającego się w większym innej kategorii mają priorytet (np. potrzeby ochrony małej ostoi zagrożonych gatunków mają priorytet przed potrzebami ochrony dużego kompleksu leśnego, wewnątrz którego ta ostoja się znajduje);
- potrzeby ochrony poszczególnych kategorii HCWF uwzględnia się według kolejności (uwzględniono tylko kategorie znaczące w Polsce):

1.2 - 1.1.a - 3 - 5 - 6 - 1.b - 2 - 4.2 - 4.1

HCVF 1.1.a

Kategoria jest związana z istnieniem prawnej formy ochrony przyrody (ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r; Art. 6).

Każde działanie w lesie tej kategorii musi wynikać z potrzeb ochrony przyrody (dopuszczalne jest tylko takie działanie, które bez wątpliwości poprawia stan przyrody). Ponieważ lasy tej kategorii zostały przeznaczone "wyłącznie do ochrony przyrody", to nie ma w nich kompromisu z potrzebami gospodarczymi. Obowiązuje zasada "pierwszeństwa przyrody" - w naturalne procesy można ingerować tylko wtedy, gdy ich kierunek uniemożliwiłby osiągnięcie celu ochrony (por. *rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody*; § 23).

W zasadzie dopuszczalne są tylko działania wynikające z planu ochrony lub zadań ochronnych (inne muszą być zatwierdzone decyzją wojewody). Należy jednak zwrócić uwagę czy zadania ochronne lub plany ochrony są zgodne ze sztuką ochrony przyrody (w tym ze sposobami ochrony określonymi cytowanym wyżej rozporządzeniem - m. in. czy rzeczywiście uwzględniają zasadę "pierwszeństwa przyrody" (plany, zadania i decyzje są niekiedy inspirowane przez zarządcę lasu). W praktyce zgodnie ze sztuką ochrony przyrody w lasach tej kategorii (jeżeli nie ma innego celu ochrony) dopuszczalne będą: przebudowa drzewostanów ewidentnie sztucznych i nie rokujących szansy na spontaniczną renaturalizację, cięcia pielęgnacyjne w uprawach i młodnikach o ewidentnie sztucznej strukturze - ale nie cięcia rębne, trzebieże w starych drzewostanach, usuwanie drzew martwych i zamierających. Należy jednak pamiętać, że w niektórych przypadkach może być specyficzny cel ochrony i specyficzne wymagania (nawet zrąb zupełny może być konieczny dla usunięcia posadzonego niegdyś drzewostanu z kopuły torfowiska wysokiego).

HCVF 1.1.b

Kategoria jest związana z istnieniem prawnej formy ochrony przyrody (ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r; Art. 6)

Należy oczekiwać zasad zagospodarowania polegających na kompromisie potrzeb gospodarki i ochrony, wyrażających się modyfikacjami w szczegółowych sposobach prowadzenia tej gospodarki tj. przynajmniej w pewnym stopniu odmiennych niż w pozostałych lasach.

W przypadku istnienia planów ochrony dla form ochrony przyrody, należy oczekiwać przeniesienia ustaleń tych planów do planu urzędzenia lasu.

Oczekiwane modyfikacje mogą mieć postać np.: ograniczenia zrębów zupełnych, podniesionego wieku rębności, ograniczenia powierzchni zrębów, podniesienia % drzewostanów pozostawianych na następną kolej rębny, wyłączenia z użytkowania rębny drzewostanów szczególnie cennych "krajobrazowo", wzmoczonych starań o zachowanie i odtworzenie zasobów martwego drewna w lasach, przyspieszonej i wzmoczonej unaturalniającej przebudowy (lecz nie wzmoczonej cięć rębnych przebudowy!).

HCVF 1.2

Lasy tej kategorii powinny być desygnowane jako *ochronne - cenne fragmenty rodzimej przyrody* bądź *ochronne - ostoje zwierząt / grzybów / roślin*. Przydatne w praktyce jest równocześnie zaliczenie ich do gospodarstwa specjalnego.

W związku z różnorodnością wymagań poszczególnych gatunków, nie można określić wspólnych zasad gospodarowania w lasach tej grupy. Rozstrzygające znaczenie ma kryterium zachowania populacji i siedlisk odpowiednich gatunków w tzw. "właściwym stanie ochrony" (favourable conservation status, FCS), tak jak definiuje go Dyrektywa Siedliskowa UE i polskie prawo ochrony przyrody. Szczegółowe kryteria FCS muszą być określone dla każdego gatunku z osobna przez specjalistów od danego gatunku. Dla gatunków z zał. II Dyrektywy Siedliskowej lub zał. I Dyrektywy Ptasiej istnieją przykłady z krajów ościennych ("Manual" opublikowany ostatnio na Słowacji). W Polsce "właściwy stan ochrony" dla poszczególnych gatunków i siedlisk przyrodniczych jest opisany - choć z różnym stopniem precyzji - w "Podręczniku ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych Natura 2000".

Dla gatunków zwierząt, roślin i grzybów wymagających wyznaczenia stref ochrony wokół ich stanowisk, wyznaczenie i konsekwentna ochrona takiej strefy powinny być obligatoryjnie jednym z elementów gospodarowania w HCVF. Jeżeli zasady ochrony poszczególnych gatunków zostały sprecyzowane w planie ochrony obszaru Natura 2000 lub innej formy ochrony, albo w programie ochrony gatunku, to powinny one być obligatoryjnie wdrożone jako element prawidłowego gospodarowania w HCVF.

Właściwy stan ochrony gatunku - stan, w którym dane o dynamice liczebności populacji tego gatunku wskazują, że gatunek jest trwałym składnikiem właściwego dla niego siedliska, naturalny zasięg gatunku nie zmniejsza się, ani nie ulegnie zmniejszeniu w dającej się przewidzieć przyszłości, a odpowiednio duże siedlisko dla utrzymania się populacji tego gatunku istnieje i prawdopodobnie nadal będzie istniało

HCVF 1.3.

Należy rozpatrywać każdy przypadek indywidualnie.

HCVF 1.4.

Nie ma zastosowania w lasach Polski

HCVF 2

Lasy tej kategorii nie będą mieć oficjalnej desygnacji.

Celem jest tu samo zachowanie charakteru wielkiego kompleksu leśnego - co w zasadzie nie nakłada szczególnych wymogów na gospodarkę leśną jako taką. Jednak dla zachowania "szczególnych wartości przyrodniczych":

- a) może być potrzebna kontrola wpływu gospodarki leśnej na strukturę krajobrazu leśnego (zachowanie "mozaiki" drzewostanów, w tym udziału w tej mozaice elementów kluczowych dla różnorodności biologicznej - np. starodrzewi);
- b) może być potrzebna szczególna ochrona pewnych istotnych w krajobrazie "zbieżności przestrzennych" (np. starodrzewy przy jeziorach - b. ważne dla pewnych gatunków ptaków);
- c) może być potrzebna ochrona - także czynna - niektórych małych ale ważnych elementów krajobrazu (np. łąk śródleśnych, innych powierzchni otwartych wśród dużych kompleksów leśnych)
- d) ochrona całości kompleksu lub jego części przed nadmierną penetracją ludzką.

Należy zwrócić uwagę, że warunki skutecznego zachowania wartości przyrodniczych, o które tu chodzi, wykraczają niekiedy poza zakres gospodarki leśnej. Konieczna jest ochrona zwartych

kompleksów leśnych przed wylesieniami na różne inne cele oraz przed fragmentacją (np. przez budowę dróg, ograniczanie ruchu kołowego).

HCVF 3.1.

Wyznaczone obszary powinny być wyłączane z użytkowania - należy oczekiwać ich "przeznaczenia do ochrony przyrody", nawet jeżeli nie będą objęte ustawowymi formami ochrony przyrody (w praktyce zwykle nie należy w nie ingerować, chyba że występują szczególne potrzeby przyrodnicze). Wymaga to desygnacji *jako ochronne-cenne fragmenty rodzimej przyrody* i równoczesnego zaliczenia do gospodarstwa specjalnego.

HCVF 3.2.

Generalnym kryterium jest zachowanie siedliska przyrodniczego (ekosystemu) we "właściwym stanie ochrony". Precyzyjne kryteria takiego stanu obecnie w Polsce nie istnieją, jednak wkrótce prawdopodobnie zostaną wypracowane. Wskazania i wytyczne można znaleźć w "*Podręcznikach ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000*". W praktyce gospodarka leśna powinna być prowadzona w sposób zapewniający:

- a) zgodność docelowego typu drzewostanu ze składem odpowiedniego naturalnego zbiorowiska leśnego;
- b) niepomniejszenie udziału % starodrzewi i zachowanie ich ciągłości przestrzennej;
- c) niepomniejszanie średniego wieku i zasobności;
- d) zachowanie lub pilne i intensywne odtwarzanie elementów ważnych dla różnorodności biologicznej ekosystemu (grube drzewa, martwe drzewa, wykroty)

Właściwy stan ochrony siedliska przyrodniczego - stan, w którym naturalny zasięg siedliska przyrodniczego i obszary zajęte przez to siedlisko w obrębie jego zasięgu nie zmieniają się lub zwiększają się, struktura i funkcje, które są konieczne do długotrwałego utrzymania się siedliska, istnieją i prawdopodobnie nadal będą istniały oraz typowe dla tego siedliska gatunki znajdują się we właściwym stanie ochrony

HCVF 4.1.

Lasy tej kategorii powinny być desygnowane jako wodochronne.

Zgodnie z Zasadami Hodowli Lasu, *"stosuje się zasady zagospodarowania zapewniające stałą obecność szaty leśnej, a więc rębnie częściowe, gniazdowe, stopniowe lub przerębową. Rębnia zupełna może być stosowana tylko w sytuacjach kłękowych". "W strefie bezpośrednio przyległej do źródeł i ujęć wody, w lasach łęgowych, na torfach i na siedliskach bagiennych, wzdłuż linii brzegowej cieków i zbiorników wodnych oraz w strefach wododziałowych obowiązuje zakaz stosowania środków chemicznych - z wyjątkiem przypadków gdy zagrożone jest istnienie lasu"*.

Należy oczekiwać również innych *"modyfikacji zasad przyjętych dla lasów gospodarczych np. (...) wydłużenia okresu odnowienia i okresu uprzątnięcia w rębniach częściowych, pozostawiania kęp drzew po cięciu uprzątającym, przebudowy składu gatunkowego i budowy drzewostanu, stosowania selekcji o kierunku protegującym żywotność i zdolności adaptacyjne drzew oraz walory estetyczno-krajobrazowe"*.

HCVF 4.2.

Lasy tej kategorii powinny być desygnowane jako glebochronne.

Zgodnie z Zasadami Hodowli Lasu, *"W lasach glebochronnych przyjmuje się ogólną zasadę trwałości szaty leśnej i umiarkowanego stosowania cięć pielęgnacyjnych, sanitarnych i odnowieniowych - rębniami złożonymi oraz dąży do wytworzenia dolnego piętra lub podszytu (z wyjątkiem siedlisk*

ubogich), o ile nie występują one naturalnie w danym zbiorowisku. Od powyższych zasad dopuszcza się odstępstwa:

- w drzewostanach silnie uszkodzonych przez czynniki biotyczne, abiotyczne i antropogeniczne może być stosowana rębna zupełna z nawrotem cięć 5 - 7 lat,*
- w drzewostanach zniszczonych należy możliwie najwcześniej wprowadzić odnowienie z wykorzystaniem w razie potrzeby gatunków szybko rosnących i przedplonowych".*

HCVF 6

Zagospodarowanie powinno uwzględniać wolę i opinię lokalnej społeczności. Nie powinno jednak stać w sprzeczności z możliwością zachowania pozostałych zidentyfikowanych wyższych wartości ochronnych lasu.

Grupa Roboczej FSC-Polska, 8 lipca 2006 roku.